



ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ ТА ГРОМАДЯНИНА

УДК 342.7

О. Сінкевич,кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри конституційного права юридичного факультету
Київського національного університету імені Тараса Шевченка**С. Скробач,**студентка юридичного факультету
Київського національного університету імені Тараса Шевченка

РОЗУМІННЯ ПРАВА НА МИРНІ ЗІБРАННЯ

Право збиратися мирно – це право, що передбачене в Основних Законах багатьох держав. Так, у ч. 1 ст. 11 Конституції Греції записано, що «греки мають право збиратись мирно і без зброї» [2]; у ст. 36 Конституції Литви зазначається: «Не можна забороняти чи перешкоджати громадянам збиратися без зброї на мирні зібрання» [3]; ст. 9 Конституції Мексиканських Сполучених Штатів передбачено, що «право мирно збиратися й об'єднуватися для будь-яких дозволених законом цілей не може обмежуватись» [4].

Ст. 39 Конституція України передбачає право збиратись мирно [1].

Право на мирні зібрання – це природне право людини, яке ми захищуємо до так званих «негативних прав», оскільки в принципі для його реалізації не вимагається будь-яких дій з боку держави.

Право збиратися мирно може реалізовуватись у двох основних формах: по-перше, проведення будь-якого з видів мирного зібрання – мітингу, пікету, демонстрації, ходи тощо, з метою здійснення громадського контролю за інститутами публічної влади [14]; по-друге, проведення мирного зібрання з метою усунути владу, яка діє за межами права.

Сутність права на мирні зібрання розкривали у своїх дослідженнях І. Валюшко, Р. Мельник, О. Сінкевич, В. Чемерис. Ґрунтовний аналіз мирно-

го зібрання як способу опору подали Е. Ченовет, М. Стефан у праці «Чому ненасильницький спротив ефективний: стратегічна логіка громадського конфлікту» [11].

Метою статті є аналіз змісту права збиратись мирно в попередньо згаданих формах і спроби розмежування цих форм.

Отож спочатку розглянемо питання, як саме повинні проводитись мирні зібрання з метою здійснення контролю за інститутами публічної влади.

У багатьох державах це регулюється окремими законами. Так, наприклад, у Великобританії порядок проведення мирного зібрання передбачено Законом 1986 р. – Public Order Act. Цей закон у другому розділі містить порядок проведення маніфестацій і громадських зборів. Так, про проведення мирної ходи необхідно подати письмове повідомлення до поліцейської дільниці, якщо така мирна хода проводиться з метою висловити підтримку чи, навпаки, протест щодо дій особи чи органу, провести пропаганду компанії чи відзначити, ушанувати певну подію (в останньому випадку повідомляється за необхідності). У повідомленні необхідно вказати дату проведення, обраний маршрут і контактні дані організатора. Повідомлення подається за 6 днів до проведення акції [10].

В Україні робилися спроби прийняти аналогічний закон, але жодна з таких



спроб не увінчалась успіхом. Так, найпершим за часом був законопроект № 7819, зареєстрований 15 липня 2005 р. Положення законопроекту № 7819 є достатньо демократичними, але цей законопроект аж занадто детально розписував процедуру проведення мирного заходу. Наступною спробою деталізувати передбачене Конституцією право було розроблення законопроекту № 2450 про порядок організації і проведення мирних заходів, який був прямо протилежний попередньому.

Наприклад, у ч. ч. 2, 3 ст. 9 законопроекту № 2450 записано: «Забороняється під час проведення мирних заходів поблизу навчальних закладів, лікарень, установ виконання покарань, судів вчиняти дії, що порушують нормальне функціонування цих закладів (блокування проїзду, використання приладів, які є джерелами шуму тощо)» [8]. Так, цей самий законопроект визначає такий термін, як пікетування – «специфічний вид мітингу поблизу будинку, споруди чи іншого об'єкта, в яких розміщені підприємства, установи, організації, органи державної влади чи органи місцевого самоврядування, які, на думку учасників заходу, можуть сприяти вирішенню висловлених ними вимоги» [8]. Як саме можна донести свої вимоги, наприклад, до суду, якщо не використовувати прилад, який «є джерелом шуму»?

Ще один законопроект був зареєстрований 12 грудня 2012 р. під № 0918, його зміст дублював положення законопроекту № 2450. У результаті закону про порядок проведення мирних заходів прийнято так і не було [7].

У зв'язку з цим і на підставі п. 1 розділу XV «Перехідні положення» Конституції України в нашій державі залишається чинним Указ Президії Верховної Ради СРСР «Про порядок організації і проведення зборів, мітингів, вуличних походів і демонстрацій в СРСР» від 28 липня 1988 р. Також необхідно брати до уваги рішення Конституційного Суду України від 19 квітня 2001 р. № 4-рп/2001 (справа щодо

завчасного сповіщення про мирні зібрання) [13, с. 269].

Зміст згаданого Указу не виділяє будь-яких критеріїв, які вказують на необхідність заборони проведення мирного зібрання, а обмежується загальними фразами на кшталт «не суперечити Конституції», «не загрожувати громадському порядку та безпеці громадян» [5]. Такі загальні формулювання, безперечно, надають суду можливість зловживати своїми повноваженнями й розцінювати більшість неугодних владі мирних зібрань як таких, що підлягають забороні.

Отож варто прийняти окремий закон, який передбачав би можливість проведення зборів, мітингів, демонстрацій, походів, пікетів, відображав особливості кожної з цих акцій; передбачав право громадян на завчасне сповіщення органів влади (бажано визначити конкретний термін) про проведення мирного зібрання з метою забезпечення органами влади безпеки громадян під час акції; надавав виключний перелік підстав, щодо яких орган виконавчої влади міг би звертатись до суду з метою заборонити проведення мирного зібрання.

Якщо ми говоритимемо про мирне зібрання з метою усунути владу, яка діє за межами права, то для проведення такого мирного зібрання ми не будемо керуватись нормами, що регулюють звичайні зібрання. Обґрунтуємо свою позицію.

Мирне зібрання, яке проводиться з метою усунення влади, можна розглядати як складову права на опір. Адже опір може бути як насильницьким, так і ненасильницьким; проводиться у формі як активної, так і пасивної протидії [12, с. 7]. Отже, мирне зібрання можна розглядати як законну форму права на опір владі. При цьому потрібно розглянути питання: у чому полягає «законність» мирного зібрання?

Отже, право на опір владі є одним із природних прав людини, при цьому таке право не завжди відображається в Конституціях держав: Конституції





переважно передбачають закріплення права ненасильницької протидії, тобто право на опір передбачається Конституціями частково й саме у вигляді мирних зібрань.

На нашу думку, для реалізації права на проведення такого мирного зібрання не потрібно приймати окремого закону, оскільки, по-перше, наперед не може бути відомо, до якої міри потрібно буде діяти, щоб усунути незаконну владу, і можливою є ситуація, за якої для усунення влади передбачені окремим законом можливості виявляться недостатніми; по-друге, якщо влада діє за межами права, то навряд чи її закони можна вважати правовими, а тому вони в будь-якому разі не підлягатимуть виконанню.

Показовими в цьому плані є положення законопроекту № 7819 про свободу мирних зібрань, де у ст. 2 «Дія Закону» передбачено, що «чинність цього закону не поширюється на випадки масових виступів громадян на захист своїх прав і свобод» [9].

Далі потрібно звернути увагу на те, що суд може обмежити право на проведення мирного зібрання. Найчастіше рішення суду про заборону проведення мирного зібрання аргументуються тим, що зібрання не можливо провести на зазначеній організаторами території, тому що публічними органами заплановано використати вказану територію для чогось іншого; неподалік проводиться контракція, і з метою забезпечення безпеки громадян забороняється проводити мирне зібрання. Отож як діяти громадянам, які чинять «законний опір», у таких випадках?

У ч. 5 ст. 124 Конституції України записано, що «судові рішення ухвалюються судами іменем України і є обов'язковими до виконання на всій території України», тому виходить, якщо не виконувати судові рішення і проводити надалі мирне зібрання, то таке зібрання одразу стає незаконним [1].

Варто зазначити, що закріплення положення в тексті закону чи Основного Закону – це лише формальний аспект

права. Як відомо, застосування в реальному житті лише формального аспекту не призводить до реалізації принципу верховенства права. Ототожнення верховенства права з верховенством закону властиве лише тоталітарним державам, у яких взагалі є неможливим забезпечення прав людини.

Саме тому, на нашу думку, провідну роль при визначенні того, чи доцільно проводити мирне зібрання, має відігравати змістовий аспект: якщо вимоги суспільства стоять на шабелі вище за ті потреби влади, які передбачені судовим рішенням, то проводити мирне зібрання не лише можна, а й необхідно. При цьому якщо для публічної влади таке зібрання одразу стане незаконним, то із правових позицій це зібрання є законним, оскільки передбачає опір владі, яка виходить за межі права.

Наступне, з чим потрібно визначитись: які можливості мають право застосовувати громадяни під час проведення мирного зібрання, щоб вплинути на владу, і які можливості й засоби впливу будуть уважатись елементами права на мирні зібрання, а які виходитимуть за його межі, але будуть безпосередньо пов'язані з ненасильницьким опором владі?

Звичайно, для усунення «незаконної влади» (з формального погляду влада може бути законною, обраною відповідно до чинних актів законодавства, але в матеріальному аспекті влада в будь-якому випадку буде незаконною, тому що не діятиме в межах права) виявиться недостатнім протягом кількох днів постояти в певному місці з плакатами, вигукуючи лозунги; оскільки незаконна влада всіляко намагатиметься втримати свої позиції в суспільстві.

Тому на прикладі подій, що відбувались в Україні в листопаді 2013 р. – лютому 2014 р., висвітлимо таку конструкцію можливого мирного зібрання.

Так, спочатку ми обираємо місце постійного проведення мирного зібрання: це має бути певна «центральна» для держави територія, що надасть можливість мітингувальникам звернути увагу на себе. Оскільки брати участь у





мирному зібранні буде значна кількість громадян з усієї країни, то доцільно організувати «наметове містечко», яке слугуватиме тимчасовим місцем перебування людей.

Одразу постає питання: що робити у випадку, якщо територія мирного зібрання охоплює проїжджу частину дороги? Звичайно, створення перешкоди руху – дія незаконна, але в нашому випадку вона виправдана, тому що пов'язана із захистом прав людини, адже у ст. 3 Конституції України записано: «Людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю» [1].

Наступне, до чого можуть удаватись громадяни під час проведення мирного зібрання, – це пікетування окремих органів державної влади з метою звернути увагу цих органів на вимоги суспільства. При цьому також можуть проводитись акції окремих прошарків населення, щоб показати однаковість всього суспільства в невідтриманні дій чинної влади. Так, наприклад, в Україні проводились окремі акції студентів різних навчальних закладів. Окрім цього, проводяться походи, що закінчуються зібранням у певному місці.

Також постає питання: як ставитись до захоплення приміщень органів влади протестувальниками? Це, безперечно, не є складовою права на мирне зібрання й виходить за його межі, але, з іншого боку, не можна сказати, що захоплення приміщення в усіх випадках є насильницькою протидією. Адже, наприклад, у ситуації, коли протестувальники підходять до будівлі й вимагають від посадової особи скласти її повноваження та звільнити будівлю, насильство не застосовується? У будь-якому разі такі дії можуть бути виправданими, якщо інакше вплинути на посадову особу чи орган влади не було можливості.

Ми вважаємо, під час мирного зібрання з метою усунути владу, яка виходить за межі права, громадяни мають право не дотримуватись формальних

норм проведення зібрання, але при цьому вони не можуть виходити за межі права. Якщо ж органи влади мають на меті припинити проведення мирного зібрання, керуючись формальними нормами, громадяни отримують право на активну протидію з метою запобігти порушенню їхнього природного права – права на опір.

Отже, із викладеного вище можемо зробити такі висновки:

1. Право збиратися мирно – це природне право особи, яке може виражатися у двох формах: проведення будь-якого з видів мирного зібрання з метою здійснення громадського контролю за інститутами публічної влади; проведення мирного зібрання з метою усунути владу, яка діє за межами права.

2. Стосовно питання можливості реалізації права проведення будь-якого з видів мирного зібрання, то в Україні варто прийняти окремий закон, який запобігав би зловживанням публічної влади й надавав громадянам можливість здійснювати контроль за діяльністю органів влади.

3. Щодо питання застосування мирного зібрання як способу опору владі, то варто звернути увагу, що цей аспект ще потребує детального теоретичного опрацювання; при цьому, на нашу думку, потрібно враховувати, що в кожній конкретній ситуації можуть використовуватись далеко неоднакові заходи мирного опору й може виникнути необхідність застосувати активну протидію, головне, щоб така протидія була спільномірною тому порушенню, на яке зреагували громадяни.

Ключові слова: мирні зібрання, громадський контроль, право на опір.

У статті розглядається питання розмежування змісту права збиратися мирно, з одного боку, як права проведення будь-якого з видів мирного зібрання для здійснення громадського контролю за інститутами публічної влади; з іншого – як можливості, що є складовою права на опір владі.





В статье рассматривается вопрос разграничения содержания права собираться мирно, с одной стороны, как права проведения любого из видов мирного собрания для осуществления общественного контроля за институтами публичной власти; с другой – как возможности, которая является частью права на сопротивление власти.

This article is intended to show the main difference between the right to hold a peaceful assembly to control actions of public authorities and the right to hold a peaceful assembly as a component of the right to resist authorities.

Література

1. Конституція України // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
2. Конституція Греції [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://worldconstitutions.ru/?p=153>.
3. Конституція Литви [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://worldconstitutions.ru/?p=115>.
4. Конституція Мексиканських Сполучених Штатів [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://worldconstitutions.ru/?p=51>.
5. Про порядок організації і проведення зборів, мітингів, вуличних походів і демонстрацій в СРСР : Указ Президії Верховної Ради СРСР від 28.07.1988 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/go/v9306400-88>.
6. Рішення Конституційного суду України від 19.04.2001 р. № 4-рп/2001 (справа щодо завчасного сповіщення про мирні зібрання) [Електронний ресурс]. – Режим

доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v004p710-01>.

7. Про порядок організації і проведення мирних масових заходів та акцій в Україні : проект Закону [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://khpg.org/ru/index.php?id=1040054457>.

8. Про порядок організації і проведення мирних заходів : проект Закону [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?id=&pf3516=0918&skl=8.

9. Про свободу мирних зібрань : проект Закону [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=47751.

10. Public Order Act 1986 // legislation.gov.uk (delivered by The National Archives) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/1986/64/part/II>.

11. Ченовет Е. Чому ненасильницький спротив ефективний: стратегічна логіка громадянського конфлікту / Е. Ченовет, М.Дж. Стефан ; пер. з англ. – К. : ТОВ «Видавництво «КЛІО», 2014.

12. Погребняк С. Сопротивление угнетению. Восстание. Революция (теоретико-правовой анализ в свете доктрины прав человека) / С. Погребняк, Е. Уварова // Право і громадянське суспільство. – 2013. – № 2 (3). – С. 4–61.

13. Сінькевич О.В. Конституційне право громадян на мирні зібрання / О.В. Сінькевич // Держава і право. Серія «Юридичні і політичні науки» : зб. наук. пр. – 2007. – Вип. 38. – С. 268–271.

14. Мельник Р.С. Форми мирних зібрань та їх характеристика через призму статті 39 Конституції України / Р.С. Мельник // Центр політико-правових реформ [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://pravo.org.ua/politicreformand_constitutionslaw/humanrights/1553-roman-melnyk.html.

